

Pálóczi Horváth Ádám verses kiadványai (1787–1796), kiad. Tóth Barna, a latin szövegeket ford. Lengyel Réka

Budapest, Universitas Kiadó – Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015
(Régi Magyar Költők Tára: XVIII. század, 16), 965 l.

Az utóbbi években szemmel láthatóan megnőtt az érdeklődés Pálóczi Horváth Ádám munkássága iránt. Ennek egyik bizonyítéka a 2010-es jubileumi konferencia anyagát összefoglaló tanulmánykötet,¹ a másik pedig a recenzió tárgyát képező szövegkiadás. A kötet a Pálóczi Horváth-életmű terjedelme miatt sem törekedhet teljességre. Emiatt a költői pálya 1787 és 1796 közötti nyomtatásban is megjelent verses darabjait tartalmazza.

A felgyorsuló és széles körű hozzáférést biztosító digitalizáció egy ilyen szövegkiadás létjogosultságát könnyen kérdésessé teheti. Itt elég csak arra utalni, hogy a Google Bookson rövid kereséssel bárki megtalálhatja a kötetben szereplő művek jó részét. Ezért egy ilyen szövegkiadásra hatványozottan igaz az, hogy a sava-borsát az értelmező jegyzetek adják. Vagyis nem a művek pusztá közzététele, hanem azok jegyzetek segítségével olvasható, értelmezhetővé tétele lesz a legfontosabb.

Persze a művek újbóli közzétételét a jegyzetanyagon túl indokolhatja az is, hogy Pálóczi Horváth Ádám korszakának kevésbé kanonikus szerzői közé tartozik. Az életmű hozzáférhetősége és feldolgozottsága mindenképpen elmarad az olyan „sztárszerzőkhöz” képest, mint Csokonai Vitéz Mihály és Kazinczy Ferenc, de az olyan „másodvonalbeli” költőkhöz képest is, mint Fazekas Mihály. A felsorolt szerzőknek vagy már lezárult a kritikai kiadása (Csokonai, Fazekas) vagy jelenleg is nagy erővel zajlik (Kazinczy). Csokonai Vitéz Mihály és Kazinczy Ferenc életművének kritikai kiadása mellett a szerzőkről való diszkurzus is fölvirágzott. Vagyis bár a művek egyre szélesebb körben férhetők hozzá, egy új, gondozott kiadás létrehozását az elérhető PDF-fájlok rossz minőségén túl az is igazolhatja, hogy egy ilyen kiadás újra ráirányíthatja a figyelmet Pálóczi Horváth munkáira. Recenziómban olyan új értelmezési lehetőségeket próbálok bemutatni, amelyek gyümölcsözőek lehetnek Pálóczi Horváth Ádám életművének értelmezésekor.

Kiindulásképpen mindenképpen érdemes lenne elgondolkodni rajta, hogy egy olyan kötetben, amely egy kevésbé kanonizált szerző életművét igyekszik bemutatni, érdemes-e „jelentéktelen” szerzőkről beszélni. Hiszen egyáltalán nem lehet kizárni,

¹ *Magyar Arión Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről*, szerk. Csörsz Rumen István, HEGEDÜS Béla, Bp., rec.iti, 2011.

hogy mind Pálóczi Horváth Ádám, mind Fazekas Mihály életművére csupán a korszak legnagyobb költőjének tartott Csokonai Vitéz Mihály vetett túl hosszú árnyékot az irodalomtörténet-írásban. Vagyis Tóth Barna szerencsétlen megfogalmazása a pápai *Societas* nevű szellemi központról – „ez sem volt meghatározó, hiszen igazán jelentős személyek nem voltak tagjai e csoportnak, s Horváth csak rövid ideig állt velük kapcsolatban” (28) –, mindenképpen finomításra szorul. Mert az például vitathatatlan, hogy a csoport nem töltött be jelentős szerepet a magyar irodalomtörténetben, és igen keveset tudunk róla (ahogy más helyütt nagyon helyesen ezt hangsúlyozza a kötet sajtó alá rendezője), de egy ilyen megjegyzés mindenképpen árnyalódó egy olyan „nem jelentős” költő szövegkiadása esetén, mint Pálóczi Horváth, hiszen idáig ő is marginális szerepet töltött be a korszak irodalomtörténet-írásában. Az esztétikai érveken túl ennek egyik nyilvánvaló oka az imázsépítés, illetve a szerző halála utáni legendaképzés elmaradása. Itt összehasonlításképpen elég a saját költői képét mind verseiben, mind levelezésében nagy öntudattal építő Csokonaira,² vagy az irodalomszervezői szerepét nagy gondossággal konstruáló Kazinczyra gondolni. Velük szemben Pálóczi Horváth Ádám mindenképpen alulmaradt abból a szempontból, hogy egyrészt nem igyekezett egy olyan egységes vergiliusi költői önkép kialakítására, mint Csokonai (annak ellenére, hogy Vergilius döntő hatást tett az ő életműre is), másrészt irodalomszervezőként sokkal sikertelenebb volt, mint Kazinczy. Pálóczi Horváth ugyanis próbálkozott egy irodalmi központ kialakításával Balatonfüreden, de ez a kísérlet több okból is meghiúsult (28). Ezen okok közül – már csak Voltaire hatása miatt is – érdemes kiemelni Péczeli Józsefet, akivel hosszú éveken keresztül gyümölcsöző irodalmi kapcsolatot folytatott, egészen Péczeli 1792-es haláláig, akinek halála tovább szűkítette Pálóczi Horváth Ádám irodalomszervezői hatókörét (29).

A szövegkiadás pusztán ténye is érv amellet, hogy az irodalmi szereplők munkásságát ne azoknak vélt vagy valós esztétikai értéke mentén ítéljük meg, és tartsuk méltónak a kutatásra. Ez már csak azért is nagyon fontos, mert ahogy a kötetből is kiderül, Pálóczi Horváth Ádám életrajza és költői pályaképe egyaránt izgalmas irodalomtörténeti távlatokat nyithat, illetve elmélyítheti vagy megkérdőjelezheti bizonyos irodalomtörténeti közhelyeink alkalmazhatóságát. Pálóczi Horváth Ádám itt rekonstruált életrajza egy igen kalandos életutat mutat be, hiszen a korszakban három házasság egyáltalán nem számíthatott tipikusnak. Pálóczi Horváth Ádám szerelmi életét még kalandosabbá teszi a Kazinczy Klárával kötött házassága, hiszen ez a kapcsolat a vérfertőzés lehetőségét is felvetette. (Bár talán elhagyható lett volna Tóth Barna szinte csak spekulációra építő összefoglalója a kapcsolat természetéről.) De bővebb bemutatást érdemelne Pálóczi Horváth Ádám és mecénásának, Széchényi Ferencnek kezdetben még támogató, de később egyre inkább elhidegülő viszonya is (21). Vagyis Pálóczi Horváth Ádám pályája

² SZILÁGYI Márton, *A költő mint társadalmi jelenség: Csokonai Vitéz Mihály pályafutásának mikrotörténeti dimenziói*, Bp., Ráció, 2014 (Ligatura).

alkalmas lenne arra, hogy kiegészítse vagy ellenpontosza az olyan kurrens életrajzi monográfiákat, mint Szilágyi Márton már idézett könyve.

A jelen kiadás, bár a cím erre nem hívja föl a figyelmet, válogatáskötetnek tekinthető, akkor is, ha ez a válogatás nem vagy nem csak a sajtó alá rendező intencióiból ered, hanem éppen ellenkezőleg, ez Pálóczi Horváth pályájának egyik sajátossága. Vagyis más műfajközpontról kiadásokkal szemben ez a kötet rávilágít arra, hogy Pálóczi Horváth Ádám életének egy rövid szakaszában milyen sokféle műfajjal és témával foglalkozott rövid egymásutánban vagy akár párhuzamosan, ezért nem lehet Pálóczi Horváth pályáján bizonyos műfajok által fémjelzett korszakokat körülhatárolni.

A szerző egyszerre többféle hagyományban igyekezett alkotni: egyszerre írt alkalmi költeményeket, mint *A' Szala-vármegyei nemes korona örző seregnek* vagy a *Két nagy hazafinak emlékezete*, antik szerzők imitációit és közköltészeti költeményeket. Ez a sokszínűség nem különféle költői hangok megszólaltatását jelenti, hanem sokkal inkább különféle költői hagyományok képviselését. Szemben például Petőfivel, aki a különböző költői szerepeket mindig a sajátjaként és eredetiként interpretálta, Pálóczi Horváthnak még esze ágában sem volt elhatárolódni azt őt megelőző és körülvevő költői megszólalásmódoktól. Ezek a hagyományok ráadásul néha szöges ellentétben állnak egymással. A *Hol-mi* első kötetének verse, az *Átok* nőellenes szövegei nemcsak az azt közvetlenül megelőző *Az Aszszonyok dítéséről egy Házasúlandó Úr-fihoz bízott levélnek* mondanak ellent, hanem *Az Ovidius' Szerelm' Könyvéből L. I. Eleg. V. Aestus erat etc.* című versnek is, amelyről elmondható, hogy Pálóczi Horváth efféle „fordításai jelentős szerepet játszottak a nyelv érzékiségének felszabadítása terén” (822).³ Tehát megkockáztatható, hogy az *Átok* című versről írott megjegyzés („nőellenes szöveg sokkal inkább egy költői hagyomány követésének tudható be, mintsem szerzői véleménynyilvánításnak” [823]) kiterjeszthető a költő egész életművére: költői véleménynyilvánítás, egy egységes, jól körvonalazható költői portré helyett azokat a műfaji hagyományokat érdemes kutatni, amelyekre támaszkodva Pálóczi Horváth Ádám alkotott.

Éppen emiatt egy ilyen kiadásnak az az előnye, amely az életmű műfaji sokszínűségét mutatja föl, természetesen egyben a hátránya is, hiszen az már nem derül ki belőle, hogyan változtak meg Pálóczi Horváth poétikai megoldásai bizonyos műfajokkal kapcsolatban. Például érdekes lenne összehasonlítani két eposzát, az 1787-es *Hunniást* és az 1815-ös *Rudolphiást*. A két eposz alapvetően ugyanazt a vergiliusi eposzi mintát követi: a hős vesztes csatából menekül, sok viszontagság után hazatalál, hosszú időn keresztül hadakozik ellenfelével, akit végül legyőz, ezzel a győzelemmel pedig dinasztiát is alapít. Ezért is tartom parttalannak azt a Tóth Barna által is részletesen összefoglalt vitát, amely a körül dül, hogy vajon Pálóczi Horváth Ádám műve inkább Voltaire *Henriade*-jének vagy Vergilius *Aeneis*-ének imitációja-e. Ironikusabban

³ Bővebben: POLGÁR Anikó, CSEHY Zoltán, *Korinna és a vénasszony: Pálóczi Horváth Ádám és a latin műfordítás = Magyar Arión, i. m., 239.*

megfogalmazva a kérdést: egy az előszóban és a lábjegyzetekben (41 alkalommal) is Vergilius eposzára hivatkozó imitáció vajon a műfaj egyik forrásművére vagy egy másik Vergilius-imitációra hasonlít-e jobban? Ha el szeretnénk dönteni ezt a kérdést, talán akkor járunk el a legszerencsésebben, ha úgy fogalmazzunk, hogy Pálóczi Horváth Ádám a *Henriade* magyarországi hatása miatt nem olvashatta Vergilius eposzát úgy, hogy Voltaire értelmezését figyelmen kívül hagyja. Tóth Barna szintén a két értelmezést próbálja összhangba hozni, amikor azt értelmezi, hogy vajon miért lett Hunyadiás helyett *Hunniás* a mű címe. Bár véleményem szerint azt sem érdemes kizárni, hogy az olvasóközönség valós vagy fiktív elvárásaira nagyon tudatosan építő Pálóczi Horváth Ádám a Répszeli László latin nyelvű honfoglalási eposzára vagy tággabban értelmezve a latin nyelvű őstörténeti epikára próbált rájátszani.

Nem Vergilius tette az egyetlen jelentős hatást Pálóczi Horváthra. Ahogy azt a kötet is többször kiemeli, legalább ilyen fontos más antik szerzők, mint Ovidius vagy Seneca hatása is. Tóth Barna szerint például a *Hunniás* hosszú orációit valószínűleg Seneca *Hercules furens* című drámája ihlette. Ez nagyon valószínű, hiszen a mű a debreceni kollégium tananyagát képezte. Persze ezzel azért a *Hunniás* esetében csínján kell bánni. Tóth Barna ugyanis joggal hívja föl a figyelmet, hogy „Horváth most vizsgált szöveggörpuszában a harmadik legtöbbet idézett mű az *Aeneis* és a *Metamorphoses* után” a *Hercules furens* (33), csak hogy az eposzon belül Seneca mindössze a negyedik legtöbbet hivatkozott szerző Vergilius, Ovidius és Pray György mögött. Ráadásul más szerzők idézettsége ebben a műben Vergiliushoz képest sporadikusnak mondható: a 41 Vergilius-hivatkozásra, 3 Ovidius-, 2 Seneca- és 4 Pray-hivatkozás jut.

Más művek, mint a *Leg-rövidebb Nyári Éjtszaka* esetében már teljes joggal állítható az ovidiusi minta túlsúlyba kerülése, még akkor is, ha Pálóczi Horváth Ádám igyekszik is elhatárolni magát a *Metamorphosestól*. Itt említeném az egyetlen apró kritikámat a kötet különben igen alapos és kimerítő, de néha túl keveset vagy éppen túl sokat eláruló jegyzeteivel szemben. Például amikor Pálóczi Horváth azt írja: „miért nem írtam a' Könyvet, egy egész mesében? úgy, mint vagy Ovid' a' maga *Metamorphosissát*” (427), a jegyzetekben mindössze Ovidiusnak és művének az azonosítása található (837). Bár a teljes előszó elveszett, de talán ez a szöveghely megérdemelt volna egy rövidebb értelmezést. Ez ugyanis nem az egyetlen ilyen távolságtartó gesztus Pálóczi Horváth életművében: a *Rudolphias* utószavában az *Aeneistól* való különbségét hangsúlyozza, de ahogy láthattuk, mégis megtartotta annak a szerkezetét. A *Leg-rövidebb Nyári Éjtszaka* esetén is hasonló jelenséggel állunk szemben: Pálóczi Horváth elhatárolódik a *Metamorphosestól*, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a mű kívül helyezkedne az ovidiusi hagyományon, hiszen felépítésében nagyon hasonlít a *Fastira*. Talán igaz ez a kötetben bővebben bemutatott, Szerdahely György Alajos által is művelt csillagászati költészet egészére is, de ez további kutatásokat érdemelne. A túl bőséges jegyzetelésre a *Hol-mi Balatoni hideg-ferdő* című darabjához fűzött jegyzet a legjobb példa. Itt nagy alapossággal mutatja be a sajtó alá rendező, hogy Pálóczi

Horváth műve Sárközy István *Achilles Kápolnája* című versének párdarabja. Viszont a versek rokonságát taglaló hosszadalmas részt követő életrajzi ismertető, amelyben Tóth Barna a két szerző kapcsolatát mutatja be, már elhagyható lett volna, vagy a kötet bevezetésében kaphatott volna helyet.

Összefoglalva jelen kötet bőséges és alapos jegyzeteinek és bevezetőjének köszönhetően alapot nyújthat Pálóczi Horváth Ádám költői műveinek értelmezéséhez és az esetleges életrajzi kutatásokhoz. De ez az alap csak akkor töltheti be szerepét, ha valóban egy nagyobb felépítmény alapjául szolgál, vagyis a kezdete lesz Pálóczi Horváth Ádám nyomtatott és kéziratos életműkiadásának és a további kutatásoknak, nem pedig egy újabb nyugvópontja.

Csonki Árpád